

УДК 615.1:330.131.7

Ольга ЛУЦІВ

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИМ РИЗИКОМ У ФАРМАЦІЇ

***Резюме.** При будь-якій господарській діяльності завжди існує небезпека, яка випливає зі специфіки тих чи інших операцій. Для мінімізації витрат виникає потреба у найраціональнішому способі врахування ризику. Ризик-менеджмент являє собою систему управління ризиками, – ідентифікацію, вимірювання, моніторинг і контроль.*

У нашій державі фармацевтичний бізнес є одним із найдинамічніших видів підприємницької діяльності. Велика кількість вітчизняних фармацевтичних та дистрибуторських компаній тісно співпрацює з закордонними партнерами, тому актуальним та доцільним для них може бути використання ризик-менеджменту для мінімізації своїх фінансових, комерційних та майнових ризиків.

У статті розкрито основні аспекти ризик-менеджменту та визначено місце ризик-менеджменту в системі управління господарським ризиком у фармації, проаналізовано етапність ризик-менеджменту та можливості управління ризиками у фармації.

***Ключові слова:** ризик, ризик-менеджмент, управління ризиками, фармацевтичні компанії.*

Olga Lutsiv

RISK MANAGEMENT AS A MANAGEMENT TOOL OF ECONOMIC RISK IN PHARMACY

***Summary.** In any economic activity there is always the danger arising from the specificity of certain operations. To minimize costs there is a need in the most rational way to take risk into consideration. Risk management is a risk management system, that is identification, measurement, monitoring and control.*

In our country pharmaceutical business is one of the most dynamic business sectors. A large number of domestic pharmaceutical and distribution companies work closely with international partners, therefore it could be relevant and appropriate for them to use risk management to minimize its financial, commercial and property risks.

The article deals with the main aspects of risk management and the place of risk management in the management of economic risk in pharmacy. The stages of risk management and risk management opportunities in pharmacy are analyzed.

***Key words:** risk, risk management, risk control, pharmaceutical companies.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічного розвитку при трансформуванні економічних закономірностей зростає актуальність дослідження ризиків у середовищі господарювання. При підвищеній нестабільності зовнішнього середовища та ускладненнями в бізнес-процесах підприємства вимушені проводити управління ризиками.

Метою статті є розкриття основних аспектів ризик-менеджменту як інструменту управління у фармації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегічний аналіз оптимальної поведінки підприємства – це комплекс науково та економічно обґрунтованих засобів досягнення цілей для перспективного розвитку підприємства. За сучасних умов недостатньо просто визначити ці засоби. Треба в кожен момент знати, на якому етапі діяльності перебуває підприємство, наскільки воно наблизилося до стратегічної цілі та які ризики його очікують. Ризик-менеджмент базується на таких основних принципах: масштабності (максимізації), мінімізації, адекватної реакції; розумного прийняття [3].

Діяльність українських фармацевтичних компаній на сьогодні пов'язана з різними критичними ситуаціями. Для фармацевтичної галузі характерні як ризики комерційної діяльності, так і специфічні ризики, викликані особливістю самої галузі.

Проаналізувавши літературні джерела, ми систематизували ризики, характерні для фармацевтичної галузі та викликані специфікою виробництва й реалізації лікарських засобів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фармацевтична галузь посідає значне місце в економіці України, оскільки є важливим сегментом національного ринку, відрізняється великою наукоємністю, розвиненою кооперацією, багато в чому визначає національну й оборонну безпеку країни.

В усіх країнах фармацевтичний ринок є цікавим завдяки своїй прибутковості, тоді як український ринок цікавий своєю несформованістю і неконсолідованістю. У всіх цих можливостях є державні ризики (англійською «country risk»), а саме: соціально-політичні, економічні та регуляторні.

Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 із 3000 препаратів, що продаються в Україні. Фармацевтичні компанії України виробляють лікарські засоби майже в усіх формах (твердих, рідких, порошкоподібних тощо). Основними групами є серцево-судинні препарати, анальгетики, вітаміни, засоби для лікування респіраторної та ендокринної систем, шлунково-кишкового тракту й антибіотики.

Фармацевтичні субстанції в Україні виробляють 49 зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності. У структурі вироблених субстанцій 76 найменувань синтетичного походження, а 82 – природного. Субстанції вітчизняного виробництва складають усього 30% від загальної кількості, всі інші імпортуються з Китаю, Німеччини, Індії, Росії та США.

На фармацевтичному ринку сьогодні наявна продукція понад 300 виробників з країн далекого зарубіжжя, країн СНД і Балтії, а також 160 вітчизняних виробників, серед яких 22 виробники, що займалися виробництвом лікарських засобів ще за часів Радянського Союзу.

У групі провідних вітчизняних виробників лікарських знаходяться ЗАТ «ФФ «Дарниця», Корпорація «Артеріум» (ТОВ «Київмедпрепарат» і АТ «Галичфарм»), ТОВ ФК «Здоров'я», ЗАТ НВЦ «Боршагівський ХФЗ», ВАТ «Фармак».

Кожен із цих гігантів фарміндустрії займає близько 10% ринку вітчизняних лікарських засобів. Далі йде група з понад трьох десятків підприємств, продукція кожного з них займає від 1% до кількох відсотків ринку. Серед них – АТ «Індар», АТ «Київський вітамінний завод», АТ «Стиролбіофарм» та інші. До третьої групи належить більше сотні підприємств, що випускають лише по 1–2 лікарських засоби, найпростіших у виробництві і дешевих: йод, зеленка, перекис водню [1].

За результатами 2013 року фармацевтичний ринок України п'ятий рік поспіль продемонстрував зростання (як у натуральних показниках, так і грошових). Проте слід зазначити, що вперше за останні роки спостерігається уповільнення темпів зростання. Фармацевтичний ринок України залишається другим за обсягами серед країн СНД після Росії [2].

Конкурентна боротьба на фармацевтичному ринку зобов'язує дієвим інструментом на зміни економічного середовища функціонування бути ризик-менеджмент, який являє собою сукупність інтегрованих управлінських дій, що націлені на виявлення, аналіз та коригування ризику.

Ризик-менеджмент у фармації пов'язаний з подвійними труднощами, оскільки для даної галузі характерні й ризики, притаманні комерційній діяльності (загальні), і ризики, викликані особливістю самої галузі та специфікою товару (з індивідуальною складовою). До загальних ризиків можна віднести: політичні, фінансові, лізингові, міжнародні, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) (технічні), виробництва, ризики в системі логістики, ризики, що виникають у процесі розроблення стратегії, адміністративно-законодавчі, соціальні, екологічні, демографічні.

Розглянемо детальніше ризики з індивідуальною складовою, адже саме вони займають найвагомішу частку ризик-менеджменту у фармації. До них слід віднести:

ризики НДДКР (перевищення або зниження кошторису витрат, переривання фінансування, негативні результати дослідження чи наслідки застосування лікарських препаратів);

стратегічні ризики (помилкова стратегія, зміна прогнозованого рівня захворюваності, помилковий вибір цільового сегмента ринку);

ризики логістики (відсутність необхідної інформації про лікарські препарати у населення та лікарів, неефективна реклама, зміна властивостей чи псування лікарських препаратів у результаті недотримання умов зберігання);

адміністративний ризик (недостатня кваліфікація персоналу, низька мотивація праці);

адміністративно-законодавчі (нестабільність законодавчої бази, ризики незабезпечення патентної чистоти, ризики паралельного патентування);

валютний ризик (коливання курсів валют).

Усі ці ризики значно знижують інвестиційну привабливість фармацевтичної галузі, зокрема, потерпає інноваційна діяльність фармацевтичних підприємств, де без серйозної фінансової підтримки немає перспектив для нових лікарських засобів. У сучасних умовах діяльність української фармації і так характеризується високим ступенем ризику, а саме – відсутність вкладень у НДДКР, виїзд науково-потенціалу з країни у зв'язку з низьким рівнем заробітної плати призводить до руйнування існуючої наукової бази, незначної кількості ефективних вітчизняних розробок, зниження доходів підприємств і рівня лікарського забезпечення населення. Ситуація 2014 року наочно показала вплив валютного ризику (ризик курсових втрат) та законодавчої бази (ПДВ 7%), коли лікарські препарати практично подорожчали на 50%.

Як було зазначено раніше, ризик-менеджмент означає не тільки ідентифікувати ризик, а також кількісно оцінити його, здійснити коригування. Найбільш розповсюдженими методами кількісного оцінювання ступеня ризику є метод експертних оцінювань, статистичний та аналітичний методи.

Метод визначення ступеня ризику шляхом експертних оцінювань носить більш суб'єктивний характер у порівнянні з іншими. Але позитивним моментом є те, що даний метод може бути застосований при недостатній кількості інформації або при визначенні ступеня ризику такого напрямку підприємницької діяльності, що не має аналогів і не існує можливості аналізувати минулі показники.

Сутність даного методу полягає в тому, що підприємство, фірма виділяє визначену групу ризиків і розглядає, яким чином вони можуть впливати на його діяльність. Аналіз зводиться до оцінювання ймовірності виникнення того чи іншого виду ризику, а також до оцінювання ступеня впливу на діяльність фірми [5, 6].

Управління ризиками на фармацевтичному виробництві – досить нове положення у стандартах GMP, яке отримало своє інституційне оформлення в Настанові СТ-Н МОЗУ 42-4.2:2011 «Лікарські засоби. Управління ризиками якості (ICH Q9)» [4].

Розглядаючи поняття ризику у ракурсі фінансово-господарської стійкості, доцільно виділити такі ключові характеристики, які забезпечать безпечність функціонування:

- забезпеченість необхідними фінансовими ресурсами;
- захищеність інтересів фармацевтичних компаній від несприятливих факторів, загроз та небезпеки;
- стійкість до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, які б негативно вплинули на потенційних споживачів.

Формування моделі ризик-менеджменту у фармації та забезпечення її ефективності передбачає обґрунтування першочергових завдань та методів нейтралізації ризиків.

Нейтралізація ризиків – це фінансово-математична технологія обґрунтування, прийняття, виконання та контролю за виконанням управлінських фінансових рішень щодо реалізації превентивних заходів фінансового, організаційного або правового характеру. Її застосування з метою забезпечення зіставності результативності господарської операції та рівнів операційного і фінансового важелів як складових сукупного ризику підприємства [7].

На практиці виділяють два види стратегій нейтралізації ризику: пасивну й активну. Пасивна полягає у здійсненні операцій з уникнення ризику. Активна спрямовується на утримання будь-яких ризиків через запобігання настанню ймовірних негативних наслідків.

У сукупності прийомів нейтралізації ризиків за активною стратегією виділяють кілька основних методів:

– страхування ризиків, яке поділяється на самострахування (джерелом формування фінансових ресурсів для покриття потенційних збитків є винятково внутрішні ресурси) та комерційне страхування (нейтралізація ризиків за допомогою страхової компанії). Сьогодні

фармацевтичне страхування можна поділити на такі види: страхування фармацевтичних підприємств, страхування діяльності дистриб'юторських компаній, страхування аптек, страхування фінансових та комерційних ризиків суб'єктів фармацевтичного бізнесу, страхування відповідальності суб'єктів фармацевтичної галузі перед третіми особами, добровільне медичне страхування працівників фармацевтичних підприємств;

– диверсифікація ризиків – оптимізація прийняття управлінських рішень з метою зменшення сукупного ризику за рахунок його розподілення між складовими з різними рівнями ризику. Тобто підприємство виготовляє не один вид продукції, співпрацює не з одним банком, інвестує не в один проект. При цьому рівень сукупного ризику є значно меншим;

– хеджування ризиків – укладання зустрічних операцій з купівлі-продажу базових активів із використанням похідних цінних паперів або введення певних застережних умов, що прив'язують зміну кінцевого результативного показника до певного індикатора.

На нашу думку, в умовах нестабільності економічної та політичної ситуації в Україні найефективнішим способом зниження ризику є ситуаційне використання всіх методів активної стратегії нейтралізації ризику. На підприємствах з метою підвищення економічної безпеки слід постійно проводити ризик-менеджмент. Особливу увагу доцільно приділяти питанням контролю.

Висновки. За сучасних умов господарювання переважній більшості фармацевтичних компаній необхідно виробляти оптимальну концепцію, яка надасть змогу правильно та економічно грамотно сформулювати стратегію, яка буде пристосована до певного рівня невизначеності.

Ризик-менеджмент – дієвий інструмент реагування на зміни економічного середовища. Метою формування системи ризик-менеджменту фармацевтичних компаній є забезпечення високоефективного прийняття управлінських рішень для досягнення стратегічних і тактичних цілей.

Conclusions. In today's business environment most pharmaceutical companies need to work out an optimal concept that will enable them to form a correct and economically competent strategy that is adapted to a certain level of uncertainty.

Risk management performs an effective tool for responding to changes in the economic environment.

The purpose of the formation of risk management of pharmaceutical companies is providing of highly effective decision-making to achieve strategic and tactical goals.

Використана література

1. Фармацевтична промисловість України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/26.html>
2. Огляд фармацевтичного ринку України за 2013 рік / О. Чорноротов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pharma.net.ua/oglyad-farmaceutichnogo-rinku-ukra%D1%97ni-za-2013-rik/>
3. Устенко, О.Л. Теория экономического риска: монография [Текст] / О.Л. Устенко – К. : МАУП, 1997. – 164 с.
4. Затверджено ряд нових постанов з питань забезпечення якості лікарських засобів [Електронний ресурс] / Фармацевтичний вісник. — 2011. — №4. — С.10–11. — Режим доступу до журн.: <http://www.diklz.gov.ua/sites/default/files/files/10-11.pdf>
5. Уткин, Э.А. Риск-менеджмент [Текст] / Э.А. Уткин. – М.: Экмос, 1998. – 148 с.
6. Хохлов, Н.В. Управление риском: учебное пособие для вузов / – Н.В. Хохлов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 239 с.
7. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник для вищ. навч. закл. [Текст] / В.Л. Оргинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. – К. : Алерта, 2009. – 544 с.